

EWA ANDRYSIAK
Akademia Kaliska
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych
ORCID 0000-0002-5949-6130

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 22
W KRĘGU BADAŃ
REGIONALNYCH
KALISZ 2022
ISSN 1426-6547

DRUKARNIA POSPIESZNA JAKUBA SZCZECIŃSKIEGO JAKO PRZYKŁAD ZAKŁADU TYPOGRAFICZNEGO MNIejszości Żydowskiej w Międzywojennym KALISZU

DRUKARNIE KALISKIE OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

Z zakładów drukarskich, funkcjonujących w Kaliszu przed sierpniem 1914 r., w okresie międzywojennym działalność wznowiło zaledwie kilka, poza drukarnią Radwanów, były to: firma Jakuba Szczecińskiego, tłocznia Stanisława Rappaka oraz Braci Beatus.

„Informator m. Kalisza i Ziemi Kaliskiej. Kalendarz na rok 1921” podawał 5 działających tu drukarni: Braci Radwan (drukarnia „Gazety Kaliskiej”, P. Piotrowskiego (drukarnia i introligatornia), M. Rappak (drukarnia), J. Szczecińskiego (drukarnia pospieszna), Szoela Katza (drukarnia i litografia)¹. Informacje te powtórzyły się w „Kalendarzu Informatorze na Województwo Łódzkie na rok 1923”².

W roku 1925 w mieście funkcjonowało już 10 drukarni (A. Beatus, Szoel Katz, Adolf Krzewin, Piotr Piotrowski, Józef Radwan, Mendel Sieradzki, Jakub Szczeciński, Józef Szwarzman, Drukarnia Ziemi Kaliskiej, Zakłady Graficzne Teodora Żbikowskiego).

Liczbę drukarni chrześcijańskich, działających pod koniec lat 30. podawał „Informator firm chrześcijańskich dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa m. Kalisza z kalendarzem na rok 1939”, który wymieniał cztery takie zakłady: Drukarnia Polska, Drukarnia Echa Kaliskiego, Drukarnia Gazety Kaliskiej, Chrześcijańska Drukarnia Ziemi Kaliskiej.

¹ „Informator m. Kalisza i Ziemi Kaliskiej. Kalendarz na rok 1921” (Kalisz: P. Piotrowski, 1921), 97.

² „Kalendarz Informator na Województwo Łódzkie na rok 1923” (Łódź: Wydawnictwo Agencji Ogłoszeń i Wydawnictw Adama Benke, 1923), 171 (Starostwo kaliskie).

Przez cały okres międzywojenny pracowała, założona w 1899 r., Drukarnia „Gazety Kaliskiej” (Radwanów), choć z pewną przerwą po wybuchu I wojny światowej. W latach 1917-1939 działał zakład drukarski P. Piotrowskiego, najpierw pn. Drukarnia i Introligatornia Piotra Piotrowskiego, później Zakłady Graficzne, Introligatornia, Wytwornia stempli kauczukowych P. Piotrowskiego. Kolejny zakład drukarski – Drukarnia Ziemi Kaliskiej – rozpoczął działalność w roku 1921, jego kierownikiem w roku 1923 został Antoni Krawczyk, który w lipcu 1937 r. zakupił tłocznię i uruchomił ją pod nazwą Chrześcijańska Drukarnia Ziemi Kaliskiej Antoniego Krawczyka. Przez kilka lat pracowały Zakłady Graficzne Teodora Żbikowskiego (Drukarnia. Litografia. Introligatornia), które pojawiły się w roku 1922. W roku 1927 uruchomiona została Drukarnia Wydawnicza, zaliczana do znaczniejszych firm. Działała przez kilka lat, od roku 1935 pn. Drukarnia Polska. Firmę typograficzną prowadził przez wiele lat Józef Pietrzycki, najpierw pn. Zakłady Graficzne – Sztuka, następnie Drukarnia Polska (1929), Kaliskie Zakłady Drukarskie „Poldruk” (1930), Drukarnia „Echo” i drukarnia „Echa Kaliskiego Ilustrowanego” (1937)³.

Obok drukarni polskich funkcjonowały firmy mniejszości żydowskiej. Były to warsztaty typograficzne Jakuba Szczecińskiego (1917-1939), Drukarnia Mendla Sieradzkiego (1925-1934), Zakłady Graficzne „Express” Arie Jareckiego, Drukarnia, Fabryka Torebek i Kajetów oraz Skład Papieru – M. F. Beatus (braci Beatus), Tłocznia Szuela Katza⁴, czy firmy, o których niewiele wiadomo: Józefa Szwaremana i Adolfa Krzewina.

Nie można też pominąć drukarni ukraińskich, tłoczących druki, w istniejącej od 1923 r. Stanicy Ukraińskiej w Kaliszu, utworzonej z przekształcenia obozu zasiedlonego żołnierzami armii ukraińskiej. Drukarnią dysponowało Wydawnictwo Čornomor, które do wybuchu II wojny światowej wydało kilkadziesiąt tytułów książek i broszur obozowych autorów. Znane są też edycje innych firm: Drukarni Wydawnictwa „Do Switła” („Do Światła”), Drukarni Ukraińskiego Towarzystwa Dopomogi Emigrantom z Ukraini, Drukarni 6. Dywizji Strzeleckiej i Drukarni 3. Dywizji Żelaznej⁵.

³ Ewa Andrysiak, „Drukarstwo kaliskie okresu międzywojennego w świetle bibliografii druków kaliskich”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 9 (2006): 120-129.

⁴ Tamże, 126, 130.

⁵ Ewa Andrysiak, Krzysztof Walczak, Danuta Wańka. 2003. *Druki kaliskie XIX i I połowy XX w. (1800-1945)*, (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk), wg indeksu drukarni.

JAKUB SZCZECIŃSKI I JEGO DRUKARNIA

Jakub (Jakob) Szczeciński urodził się w 1880 r. w Łodzi, jako siódme z ośmiorga dzieci Abrama i Rosy z Fuksów. Zawodu drukarza uczył się przez cztery lata w Denver w Colorado (USA), dokąd wysłali go rodzice. Po powrocie do kraju ożenił się, z urodzoną w 1885 r. w Kaliszu, Heleną Grün. Jako miejsce swojego zamieszkania Szczecińscy wybrali Kalisz i tu urodziła się trójka ich dzieci: Abram (1914), Józef (1918) i Lilka (1922).

W roku 1912 Jakub i Helena Szczecińscy założyli drukarnię, która funkcjonowała do spalenia Kalisza na początku sierpnia 1914 r., z całego zakładu udało się uratować tylko jedną maszynę drukarską⁶. Tłocznia wznowiła działalność trzy lata później, do rejestru handlowego (dział A nr 199) wniesiona została 25 lipca 1917 roku pn. Drukarnia i skład piśmiennych materiałów J. Szczeciński, właściciel handlarz Jakub Szczeciński w Kaliszu⁷. Funkcjonowała przy ul. Kanoniczej 7. W 1921 roku Szczecińscy przenieśli drukarnię do własnej kamienicy przy ul. Piłsudskiego 6 (dziś ul. Śródmiejska), działającą pn. Drukarnia Pospieszna J. Szczeciński⁸. W roku 1927 firma występowała pod nazwą: Drukarnia Pospieszna, Introligatornia i Sprzedaż Materiałów Piśmiennych J. Szczeciński.

Drukarnia reklamowała się w różnych wydawnictwach i kalendarzach (Informator m. Kalisza i ziemi kaliskiej. Kalendarz na rok 1921. Wydawnictwo P. Piotrowskiego; Kalendarz Informator na Województwo Łódzkie na rok 1923), w przewodniku Maryli Szachówny *Kalisz i jego okolica* (1927) oraz prasie.

Przy oficynie drukarskiej funkcjonowała introligatornia. Poza tym firma Szczecińskiego produkowała zeszyty, obok drukarni w kamienicy przy ul. Piłsudskiego 6 funkcjonował sklep z materiałami piśmienniczymi oraz biuro podróży „Orbis”, które sprzedawało bilety kolejowe. Szczeciński opatentował też własny wynalazek – obsadkę pióra „Start”, którą sam produkował⁹.

Przez cały niemal okres międzywojenny Jakub Szczeciński był prezesem stowarzyszenia charytatywnego „Chesed Szel Emes” (hebr. – Łaska Prawdy), założonego jeszcze w okresie panowania caratu i reaktywowanego po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Stowarzyszenie było – jak pisał Aleksander Pakentreger – „właściwie religijnym bractwem pogrzebowym”, do zadań którego należało:

- chowanie zmarłych niezależnie od ich stanu majątkowego,
- stawianie nagrobków niezamożnym zmarłym,

⁶ Dorota Raniszewska, Halina Marcinkowska, *Rodzina Szczecińskich – kaliskich drukarzy. Oprac. na podstawie wspomnień rodzinnych...*, [online] : www.wmf.kalisz.pl/moja-historia/rodzina-szczecinski-kaliskich-drukarzy.html [dostęp: 26 VII 2022]

⁷ „Gazeta Kaliska” 1917, nr 81.

⁸ Raniszewska, Marcinkowska, *Rodzina Szczecińskich*.

⁹ Tamże.

Reklama Drukarni Pospiesznej J. Szczecińskiego.

Źródło: Informator m. Kalisza i Ziemi Kaliskiej. Kalendarz na rok 1921

- przydzielanie białych szat pośmiertnych dla zmarłych, w przypadkach kiedy z prośbą do zarządu stowarzyszenia zwracały się o to rodziny,
- sypanie do grobów ziemi z Erec Jisrael (Palestyna),
- umieszczanie na grobach tabliczek informacjami o zmarłych”¹⁰.

Bractwo pogrzebowe wspomagało też rodziny niezamożnych zmarłych wspierając je drobnymi zapomogami. Od 1928 r. „Chesed Szel Emes” prowadził akcję odnawiania nagrobków na cmentarzu żydowskim. W styczniu 1933 r. na wniosek prezesa J. Szczecińskiego zarząd stowarzyszenia podjął uchwałę w sprawie utworzenia funduszu samopomocy, przeznaczonego na zasiłki dla rodzin zmarłych członków stowarzyszenia¹¹.

Drukarnia Szczecińskiego istniała do 1939 r., w czasie okupacji połączona została przez Niemców z Chrześcijańską Drukarnią Ziemi Kaliskiej. A budynek,

¹⁰ Aleksander Pakentreger, *Żydzi w Kaliszu w latach 1918-1939. Problemy polityczne i społeczne* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988), 247, 249.

¹¹ Tamże, 248-249.

Pieczęć drukarni Szczecińskiego.
Źródło: „Tajemnica Zdrowia”
R. 1, nr 1 (wrzesień 1932)
– wyklejka

w którym Szczecińscy mieszkali i prowadzili drukarnię, podczas okupacji zajęły władze niemieckie. Z rodziny Szczecińskich przeżył tylko Józef, pozostali zginęli w niemieckich obozach zagłady.

Syn Jakuba Józef (ur. w styczniu 1918)¹² studiował w Wiedniu. W listopadzie 1938 r., po pogromie Żydów w Monachium, wrócił do Polski. Przed wybuchem wojny został zmobilizowany w szeregi polskiej armii. Brał udział w kampanii wrześniowej, przez jakiś czas, mieszkał we wsi pod Wilnem. Wstąpił do Armii Krajowej, gdzie doszedł do rangi kapitana.

Po zakończeniu wojny Józef podjął próbę odzyskania praw do znacjonalizowanej przez władze polskie własności Szczecińskich. Nie uzyskał jednak praw ani do rodzinnego majątku

ani pozwolenia na pracę w drukarni ojca. Przeprowadził się do Wrocławia, gdzie pracował na stanowisku dyrektora Państwowych Zakładów Graficznych. Nie potrafił odnaleźć się w nowej rzeczywistości i nielegalnie, przez Czechosłowację, Austrię i Niemcy wyemigrował do USA, razem z żoną Mary Fuchs, którą poślubił w Niemczech. Przez sześć lat pracował w Detroit w National Lithographing Company, po czym uruchomił własny zakład drukarski.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Szczeciński odzyskał kamienicę w Kaliszu. Podczas jej remontu odnaleziono zamurowaną w ścianie skrzynię z rodzinnymi srebrami. Pamiątki po rodzinie Szczeciński przekazał do Domu Pamięci i Przyjaźni na kaliskim cmentarzu żydowskim.

W roku 2001 Szczeciński wydał swoją autobiografię *Good Morning*, którą opublikował pod nazwiskiem Joseph Stevens¹³, prace nad przekładem na język polski przerwała śmierć autora. Józef Szczeciński zmarł w grudniu 2011 r.

OFERTA WYDAWNICZA

Drukarnia Pospieszna Jakuba Szczecińskiego wykonywała drobne druki, liczące od kilku do kilkudziesięciu stron, drukowała czasopisma i jednodniówki, dokumenty życia społecznego (statuty, sprawozdania, plakaty, zaproszenia), akcydensy, zajmowała się, o czym wspomniano wyżej, produkcją zeszytów. Oferowała także wybór pocztówek.

¹² Informacje o Józefie Szczecińskim na podstawie: Raniszewska, Marcinkowska, *Rodzina Szczecińskich*.

¹³ W USA Szczeciński zmienił nazwisko, bowiem nikt prawie nie potrafił go wymówić.

Przegląd źródeł bibliograficznych w postaci wydanych dotąd osiemnastu tomów *Bibliografii polskiej 1901-1939*¹⁴, tomu rejestrującego jednodniówki, wydanego w ramach tejże bibliografii¹⁵, dalej prac dotyczących dokumentów życia społecznego Żydów okresu międzywojennego¹⁶ i plakatów tego okresu¹⁷, żydowskich periodyków¹⁸, a także wydana w 2003 r. bibliografia druków kaliskich XIX i pierwszej połowy XX wieku¹⁹, pozwoliły na zebranie materiałów, które pokazują ofertę oficyny drukarskiej Jakuba Szczecińskiego.

D r u k i

Spod pras drukarni Szczecińskiego wychodziły głównie drobniejsze druki, w których nie zawsze pojawiał się wydawca. Trudno dziś jednak ustalić, czy rolę tę pełnił sam drukarz. Przykładem takich edycji są: *Prawda o szkole p. Swinarskiej* Leopolda Kronenberga (wydana pod pseudonimem: Jan Kwieciński, 1919), *Za cieniem dziecka. Opowiadanie z rzeczywistości Marii Blumberg* (1924), czy *Wychowawczy wpływ „Pana Tadeusza” Eugenii Beznerówny* (1936).

Szczeciński drukował również tomiki poezji, w roku 1923 ukazały się *Wiersze wybrane – z teki pośmiertnej* Lucjana Krasuckiego, wydane przez grupę Starszych Szomrów, z kolei w roku 1934 poezje zdolnego poety, absolwenta Gimnazjum Państwowego im. Adama Asnyka w Kaliszu z 1932 r. Manasa Kotta pt. *Na trapezie*, wydane nakładem autora.

Zdecydowanie obszerniejszy, liczący blisko 260 stron, choć w małym formacie, był druk użytkowy: *Tabele kalkulacyjne do prędkiego obliczania ceny metra bieżącego i ceny metra kubicznego oraz Tabele kubiczne na drzewo okrągłe*, który ukazał się w 1938 r.

Swoją pracę, wydaną nakładem własnym w Łodzi, drukował u Szczecińskiego T. Agan (*Zagadnienie społeczne. Próba ujęcia teoretycznego*, 1924). W latach 30. Szczeciński tłoczył kilka prac, a właściwie broszur Stanisława Bessera wydawanych w ukazującej się w Warszawie serii „Prądy Życia i Ducha”. Z numerem

¹⁴ *Bibliografia polska 1901-1939*. T. 1-18 (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1986-2018).

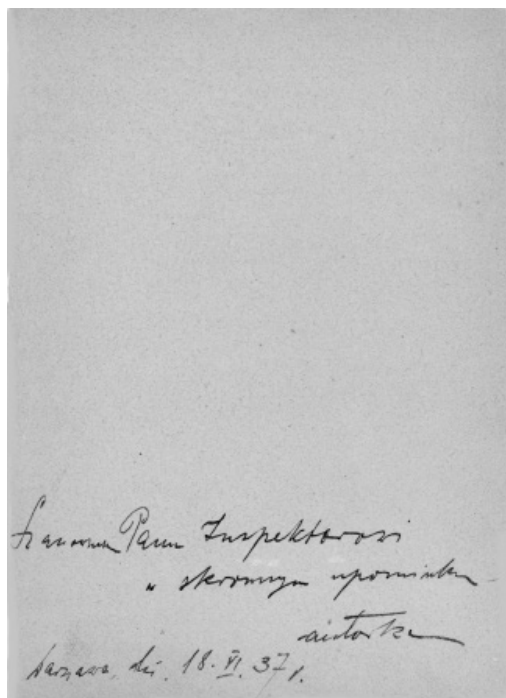
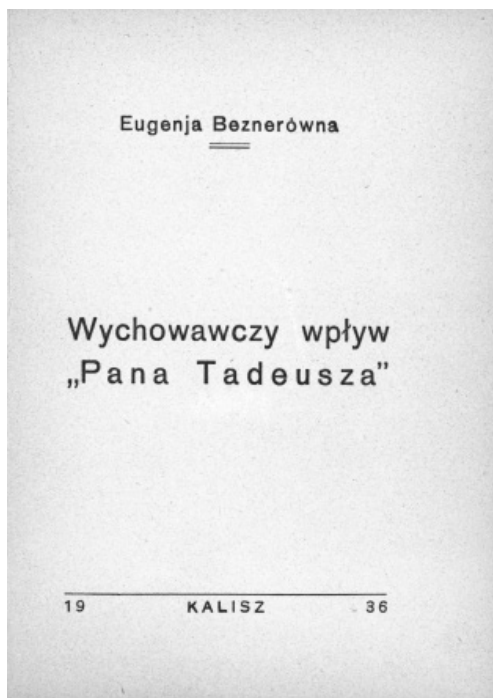
¹⁵ *Bibliografia polska 1901-1939. Tom Jednodniówki*, red. t. Ewa Dombek, Hanna Machnik (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2013).

¹⁶ *Dokumenty życia społecznego Żydów polskich (1918-1939) w zbiorach Biblioteki Narodowej*. Oprac. Barbara Łętocha, Alina Cała, Zofia Głowicka (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999).

¹⁷ *Plakat żydowski w II Rzeczypospolitej. Katalog wystawy*, komisarz wystawy Krystyna Fisher (Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny ; New York : YIVO Inst. For Jewish Research, 1999).

¹⁸ Alina Cała, *Żydowskie periodyki i druki okazjonalne w języku polskim. Bibliografia* (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2005).

¹⁹ Ewa Andrysiak, Krzysztof Walczak, Danuta Wańka, *Druki kaliskie XIX i I połowy XX w. (1800-1945)* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003).

E. Beznerówna, *Wychowawczy wpływ „Pana Tadeusza”*. Kalisz 1936, z dedykacją autorki dla inspektora szkolnego Jana Borzęckiego. Egzemplarz ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej im. A. Asnyka w Kaliszu

9. wyszła *Psychologia dyktatorów współczesnych* (1934), z 10. – *Walka o sens życia w nauce, sztuce i polityce* (1936) i z numerem 11. *Psychologia ducha polskiego* (1936)²⁰.

Czasopisma i jednodniówki

Poza drobnymi drukami u Szczecińskiego tłoczone były periodyki. W roku 1929 było to pismo uczniów Gimnazjum Żydowskiego w Kaliszu „Głos Ucznia”, wydawane przez Bratnię Pomoc przy tymże gimnazjum. Od numeru drugiego pismo wychodziło z tekstem równoległym w języku hebrajskim²¹.

W roku 1932 Szczeciński drukował pierwszy numer czasopisma poradnikowego pt. „Tajemnica Zdrowia. Miesięcznik popularno-naukowy dla wszystkich

²⁰ W roku 1930 broszurę S. Bessera pt. „*Plomienie <Brzozowskiego>*”, „*Przedwiośnie <Żeromskiego>*” i „*Lenin <Ossendowskiego>*”, trzy rewolucyjne powieści w oświetleniu filozoficznym jako numer 6. w serii „Prądy Życia i Ducha” tłoczyła Drukarnia Wydawnicza w Kaliszu.

²¹ Cała, *Żydowskie periodyki*, 54.

stanów poświęcony popularyzacji nauk przyrodniczych wschodu”, którego redaktorem i wydawcą był Jerzy Ryżych. Zachowały się dwa numery pisma, pierwszy z roku 1932 oraz pierwszy z roku 1933, drugi z wymienionych wyszedł spod pras Drukarni Ziemi Kaliskiej.

ROK I. WRZESIEŃ 1932 r. № 1.

TAJEMNICA ZDROWIA

MIESIĘCZNIK POPULARNO - NAUKOWY
DLA WSZYSTKICH STANÓW
POŚWIĘCONY POPULARYZACJI NAUK PRZYRODNICZYCH WSCHODU
WYCHODZI W KOŃCU MIESIĄCA.

TREŚĆ:

Od redaktora i wydawcy. — ARTYKUŁY: Terapia natury. — Zioła lecznicze wogóle i kuracje ziołowe. — Witaminy i hormony. — Rzeczy ciekawe wiedzy duchowej: Nauka o oddychaniu według systemu Hi-dosów. — Co skraca życie nasze? — Cukrzyca (Diabetes mellitus). — Spirytyzm, jego zjawiska i metafizyka. — Gruźlica płuc (Tuberculosis pulmonum.)

REDAKTOR I WYDAWCA:
JERZY RYŻYCH—Abs. Med.
w KALISZU, ALEJA JÓZEFINY 16.

Drukarnia popiełzenna Szczecińska, Kalisz, Tel. 280.

„Tajemnica Zdrowia” R. 1, nr 1 (wrzesień 1932)
Ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie

Grupę interesujących dokumentów z zakładu Szczecińskiego stanowią jednodniówki. W pierwszej kolejności wymienić trzeba dwie jednodniówki Polskiego Związku Zawodowego Drukarzy w Kaliszu (zał. 24 XI 1918), pierwsza pt. „Dzień kaliski” z 20 marca 1921 oraz „Chwila Kaliska” z 26 marca tego samego roku. Z datą 1 maja 1930 r. wyszła jednodniówka „Robotnik kaliski” – organ Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS w Kaliszu²².

Trzy kolejne jednodniówki wydane zostały przez organizacje żydowskie, wszystkie z tekstem w języku polskim. W sierpniu 1926 r. ukazała się „Jednodniówka Żyd.[owskiego] Klubu Gimn.[astyczno]-Sport.[owego] w Kaliszu”.

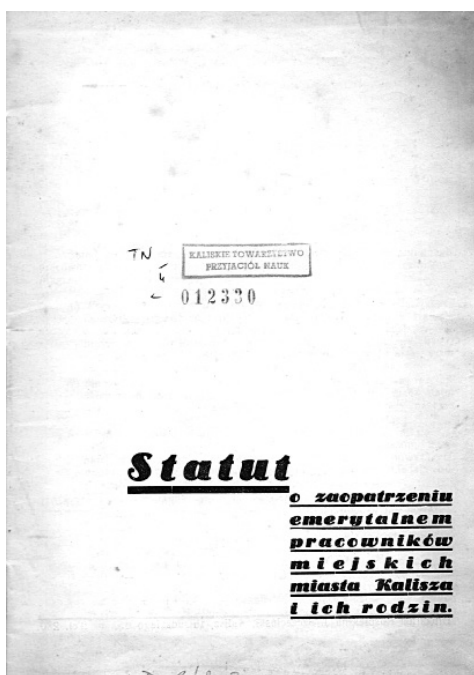
²² Bibliografia polska 1901-1939. Tom, Jednodniówki, 25, 41, 267.

27 maja 1934 r. organizacja Agudat Hanoar Haiwri „Akiba” w Kaliszu wydała jednodniówkę „Dzień Matki”. Otwarcie Bazaru Palestyńskiego stało się okazją do wydania jednodniówki przez Stowarzyszenie Kobiet Żydowskich „Wizo”. Druk wyszedł 19 stycznia 1935 r. pt. „Jednodniówka <Wizo>”²³.

Dokumenty życia społecznego

W ofercie Drukarni Pospiesznej Szczecińskiego są też dokumenty życia społecznego, w tym statuty, sprawozdania, spisy, zaproszenia, czy plakaty.

Przykład tłoczonych u Szczecińskiego statutów stanowią takie dokumenty dla fabryki włókienniczej (*Statut Spółki Akcyjnej pod firmą: Wilhelm i Hugo Bracia Müller Merceryzownia, Bielnia, Farbiarnia, Wykończalnia i Tkalnia w Kaliszu Spółka Akcyjna*, 1928), kaliskich piekarzy (*Statut Cechu Piekarzy w Kaliszu*, 1930), czy przepisy emerytalne dla pracowników magistratu (*Statut o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników miejskich miasta Kalisza i ich rodzin*, 1933).

Statut o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników miejskich miasta Kalisza i ich rodzin, Kalisz 1933. Ze zbiorów Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

Statut Cechu Piekarzy w Kaliszu, Kalisz 1930. Źródło: Polona

²³ Tamże, 121, 131.

Z oficyny drukarskiej Szczecińskiego znane są: dwujęzyczne – polsko-żydowskie – *Sprawozdanie Towarzystwa Kredytowego Spółdzielczego, spółdzielnia z ograniczoną odpowiedzialnością w Kaliszu za 1927 rok* (1929), *Przepisy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 14.5.1929 r. w sprawie użycia broni...* (1929), *Spis abonentów telefonicznych m. Kalisza na r. 1929, Spis alfabetyczny ulic i nieruchomości położonych na terenie m. Kalisza* (1931).

Zaledwie czterostronicowy *Jubileusz cechu czeladzi ciesielskich w Kaliszu* (druk niedatowany) to przykład druczku jubileuszowego.

Dokumenty życia społecznego to także zaproszenia, są to jednak druki bardzo ulotne, zatem każdy, który ocalał stanowi ważne, nie tylko dla bibliografów, źródło. Z drukarni Szczecińskiego znane jest zaproszenie Związku Strzeleckiego w Opatówku na zabawę taneczną 31 grudnia 1932 r.

Informacje o kilku plakatach z dwóch kaliskich drukarni, jednego o tematyce politycznej z drukarni Sz. Katza i czterech związanych ze sportem z firmy J. Szczecińskiego przyniósł katalog zorganizowanej w styczniu 1999 roku w Żydowskim Instytucie Historycznym IN-B w Warszawie wystawy zatytułowanej „Plakat żydowski w II Rzeczypospolitej ze zbiorów YIVO”.

Plakaty tłoczone przez Drukarnię Pospieszną w dwóch językach (polskim i żydowskim) dotyczyły wydarzeń związanych ze sportem, niestety na wszystkich brak roku.

Dwa plakaty informują o wydarzeniach organizowanych przez Żydowski Klub Gimnastyczno-Sportowy, były to wycieczka do lasu winiarskiego oraz odczyt przewodniczącego ŻKG-S dr. P. Klingera na temat „Sport a Żydzi”. Sekcja piłki nożnej Żydowskiego Klubu Sportowego Hakoah zapraszała na Pierwszy Wielki Raut Jesienny, a na inauguracyjny odczyt pt. „Fizyczne odrodzenie żydostwa” zapraszało utworzone w Kaliszu Żydowskie Towarzystwo Wioślarskie²⁴.

N a k ł a d y

Dziś trudno ustalić w jakich nakładach wychodziły tłoczone u Szczecińskiego druki. Z pomocą przychodzi *Bibliografia polska 1901-1939*, która przy poszczególnych opisach odnotowuje także informację o nakładzie edycji. Niestety informacje takie nie pojawiają się w każdym opisie bibliograficznym, co widać także w przypadku druków wychodzących z zakładu typograficznego Szczecińskiego. W nakładzie 300 egz. ukazało się opowiadanie M. Blumberg *Za cieniem dziecka*, w zdecydowanie większych nakładach wyszły broszury S. Bessera *Psychologia ducha polskiego* (1000 egz.) oraz *Walka o sens życia w nauce, sztuce i polityce* (1500 egz.)²⁵, drukowane dla wydawcy warszawskiego. W nakładzie 1000 egzemplarzy wyszły *Zagadnienia społeczne...* T. Agana.

²⁴ *Plakat żydowski*.

²⁵ *Bibliografia polska 1901-1939*, t. 2 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo, 1991), 535, 189.

Znany jest również nakład *Statutu Spółki Akcyjnej pod firmą: Wilhelm i Hugo Bracia Müller...* z grupy dokumentów życia społecznego oraz „Jednodniówki <Wizo>”, oba tytuły ukazały się w nakładach po 1000 egzemplarzy.

S t a n z a c h o w a n i a

Część druków z firmy Szczecińskiego zachowała się do dziś, choć w niewielu bibliotekach. Tomik poezji M. Kotta *Na trapezie* posiadają dwie warszawskie księżnice (Biblioteka Narodowa, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego). Numery czasopism „Głos Ucznia” oraz „Tajemnica Zdrowia” obecne są w zbiorach Biblioteki Narodowej, drugie z wymienionych pism dostępne jest w bibliotece cyfrowej Polona. „Głos Ucznia” znajduje się także w Żydowskiej Narodowej i Uniwersyteckiej Bibliotece w Jerozolimie (The Jewish National and University Library, Jerusalem).

Z sześciu tłoczonych przez Szczecińskiego jednodniówek, trzy posiada Biblioteka Narodowa – „Dzień Matki”, „Jednodniówka <Wizo>”, „Robotnik kaliski” i jedną Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego – „Jednodniówka Żyd. [owski] Klubu Gimn.[astyczno]-Sport.[owego] w Kaliszu”.

W dziale dokumentów życia społecznego narodowej księżnicy znajduje się *Statut Cechu Piekarzy w Kaliszu*, (także w wersji cyfrowej w Polonie) oraz cztery plakaty związane z wydarzeniami sportowymi.

Kilka tytułów, które opuściły Drukarnię Pospieszna dostępnych jest w trzech kaliskich księżnicach. W Miejskiej Bibliotece Publicznej im. A. Asnyka skorzystać można z publikacji E. Beznerówny *Wychowawczy wpływ „Pana Tadeusza”* (1936), w zbiorach biblioteki Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej jest *Spis alfabetyczny ulic i nieruchomości położonych na terenie m. Kalisza* (1931). Dwa druki znajdują się w bibliotece Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, jeden trafił do zbiorów z daru (*Statut o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników miejskich miasta Kalisza i ich rodzin*, 1933), drugi został zakupiony (*Tabele kalkulacyjne do prędkiego obliczania ceny metra bieżącego i kwadratowego...*, 1938).

PODSUMOWANIE

Przedstawiona w artykule produkcja wydawnicza Drukarni Pospiesznej Jakuba Szczecińskiego to z pewnością tylko fragment oferty, którą uzupełnią zapewne kolejne tomy *Bibliografii polskiej 1901-1939*²⁶. Nie jest znany żaden druk z oficyny Szczecińskiego założonej w 1912 r. i działającej do wybuchu I wojny światowej. Działalność Szczecińskiego wychodziła jednak poza drukarstwo, o czym świadczą wydane na jego nazwisko w 1913 r. dwa dokumenty, czyli patent na

²⁶ Dotychczas wyszły tomy 1-18 (1986-2018).

sprzedaż napojów oraz zezwolenie na otwarcie sklepu z piwem²⁷, a w okresie międzywojennym produkcja zeszytów i prowadzenie sklepu z artykułami biurowymi.

Podkreślić trzeba, że Szczeciński drukował nie tylko na potrzeby społeczności żydowskiej, czy prace autorów pochodzenia żydowskiego. Drukował też na zamówienie kaliskiego magistratu (*Statut o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników miejskich miasta Kalisza i ich rodzin, Spis alfabetyczny ulic i nieruchomości położonych na terenie m. Kalisza*) czy policji (*Przepisy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych [...] w sprawie użycia broni...*), zatem druki dla wszystkich mieszkańców Kalisza²⁸. Wydawał również własnym nakładem, czego przykładem jest *Spis abonentów telefonicznych m. Kalisza na r. 1929*. Część druków wychodziła spod pras tłoczni Szczecińskiego w wersji dwujęzycznej (polsko-żydowskiej).

Drukarnia Szczecińskiego była pośród żydowskich drukarni Kalisza warsztatem bez wątpienia największym i najpoważniejszym. Także wśród pozostałych oficyn drukarskich tego miasta zakład Szczecińskiego był przedsiębiorstwem znaczącym, stanowiącym ważny element wielokulturowości miasta nad Prosną.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej. Dział Historii

Patent na sprzedaż napojów wydany na J. Szczecińskiego Kalisz 1913, sygn. MOZK/H/786

Zezwolenie na otwarcie sklepu z piwem na J. Szczecińskiego Kalisz 1913 r., sygn. MOZK/H/785

BIBLIOGRAFIE, KALENDARZE, KATALOGI

Andrysiak, Ewa, Krzysztof Walczak, Danuta Wańka. 2003. *Druki kaliskie XIX i I połowy XX w. (1800-1945)*, Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Bibliografia polska 1901-1939. T. 1-18 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986-1991, t. 1-2; Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1993-2018, t. 3-18).

Bibliografia polska 1901-1939. Tom Jednodniówki, red. tomu Ewa Dombek, Hanna Machnik, Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2013.

Cała, Alina. 2005. *Żydowskie periodyki i druki okazjonalne w języku polskim. Bibliografia*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.

²⁷ Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej. Dział Historii, sygn. MOZK/H/785 i 786.

²⁸ Nie zawsze wśród kaliskich drukarzy zlecenia te spotykały się ze zrozumieniem. Znany jest fakt tłumaczenia się przez prezydenta miasta Kalisza Ignacego Bujnickiego z wyboru żydowskiej drukarni, a pominięcia tłoczni chrześcijańskich.

Dokumenty życia społecznego Żydów polskich (1918-1939) w zbiorach Biblioteki Narodowej. Oprac. Barbara Łętocha, Alina Cała, Zofia Głowicka, Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999.

Kalendarz Informator na Województwo Łódzkie na rok 1923, Łódź: Wydawnictwo Ajencji Ogłoszeń i Wydawnictw Adama Benke, 1923.

Plakat żydowski w II Rzeczypospolitej. Katalog wystawy, komisarz wystawy Krystyna Fisher, Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny ; New York: YIVO Inst. For Jewish Research, 1999.

OPRACOWANIA

Andrysiak Ewa, „Drukarstwo kaliskie okresu międzywojennego w świetle bibliografii druków kaliskich”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 9 (2006): 119-132.

Pakentreger, Aleksander. 1988. *Żydzi w Kaliszu w latach 1918-1939. Problemy polityczne i społeczne.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Raniszevska, Dorota, Marcinkowska Halina, *Rodzina Szczecińskich – kaliskich drukarzy.* Oprac. na podstawie wspomnień rodzinnych..., [online] : www.wmf.kalisz.pl/moja-historia/rodzina-szczecinski-kaliskich-drukarzy.html [dostęp: 26.07.2022]

PRODUKCJA WYDAWNICZA DRUKARNI JAKUBA SZCZECIŃSKIEGO

D r u k i

Agan T., Zagadnienie społeczne : próba ujęcia teoretycznego. – Łódź : nakł. autor., **1924** (Kalisz : Druk. Pospieszna J. Szczeciński). – 71 s. ; 8°

Blumberg Maria, Za cieniem dziecka : opowiadanie z rzeczywistości. – Kalisz : [b.w.] **1924** (Kalisz : Druk. Pospieszna J. Szczeciński). – 31, [1] s.

Besser Stanisław, Psychologia dyktatorów współczesnych. – Warszawa **1934** (Kalisz : Druk. Pospieszna J. Szczeciński). – 32 s. ; 16,5x12 cm. – Prądy Życia i Ducha ; nr 9

Besser Stanisław, Psychologia ducha polskiego. – Warszawa **1936** [1935] (Kalisz : Druk. Pospieszna J. Szczeciński). – 48 s. ; 18x12,5 cm. – (Prądy Życia i Ducha ; nr 11)

Besser Stanisław, Walka o sens życia w nauce, sztuce i polityce. – Warszawa **1936** [1935] (Kalisz : Druk. Pospieszna J. Szczeciński). – 31 s. ; 18x13 cm. – Prądy Życia i Ducha ; nr 10.

Beznerówna Eugenia, Wychowawczy wpływ „Pana Tadeusza” [A. Mickiewicza]. – Kalisz : [b.w.], **1936** (Kalisz : Drukarnia J. Szczecińskiego). – 45, [1] s. ; 16,5 cm

Kott Manas, Na trapezie : [poezje]. – [Kalisz : nakł. autora] ; Warszawa : [skł. gł. Dom Książki Polskiej], **1934** (Kalisz : J. Szczeciński). – 40 s. ; 23 cm

Krasucki Lucjan, Wiersze wybrane – z teki pośmiertnej. – Kalisz : skł. gł. Org. „Haszomer Hacair”, **1923** (Drukarnia Pośpieszna J. Szczecińskiego). – 54 s. : fot. 1 ; 10x14 cm

Kwieciński Jan (= Kronenberg Leopold), Prawda o szkole p. Swinarskiej. – Kalisz „Druk. Pospieszna, **1919**. – 14 s. ; 8°

Tabele kalkulacyjne do prędkiego obliczania ceny metra bieżącego i kwadratowego każdego gatunku dykt, drzewa rzniętego ciosanego i okrągłego w stosunku do ceny metra kubicznego oraz Tabele kubiczne na drzewo okrągłe. – Kalisz : [b.w.], **1938** (Kalisz : Drukarnia pospieszna J. Szczeciński). – 205, [1], 0-1 – 0-52, [1] s. ; 14 x 7,8 cm

C z a s o p i s m a

Głos Ucznia : przy Gimnazjum Żydowskim w Kaliszu : Organ Br[taniej] Pomocy / red. odp. N. Lieber. – R. 1, nr 1 (styczeń) - 3 (marzec/kwiecień 1929). – Kalisz : wyd. Bratnia Pomoc przy Gimnazjum Żydowskim w Kaliszu, **1929** (Kalisz : Pospieszna J. Szczeciński). – 29 x 23; 24 x 17cm

Od nr. 2 podtyt.: Miesięcznik młodzieży szkolnej. – Od nr. 2 tekst równoległy w jęz. hebr.

Tajemnica Zdrowia : miesięcznik popularno-naukowy dla wszystkich stanów poświęcony popularyzacji nauk przyrodniczych wschodu : wychodzi w końcu miesiąca / redaktor i wydawca Jerzy Ryżych. – R. 1, nr 1 (wrzesień 1932) – R. 2, 1933, nr 1 (styczeń 1933). – Kalisz : Jerzy Ryżych, **1932-1933** (Kalisz : Drukarnia Pospieszna Szczeciński). – 32 cm

J e d n o d n i ó w k i

Chwila Kaliska : jednodniówka Polskiego Związku Zawodowego Drukarzy w Kaliszu. – Kalisz : [b.w.], 26/III **1921** (Kalisz : „Druk. Pospieszna”). – 4 s.

Dzień kaliski : jednodniówka Polskiego Związku Zawodowego Drukarzy w Kaliszu. – Kalisz : [b.w.], 20.III.**1921** (Kalisz : Druk. Pośpieszna). – 4 s.

Dzień Matki : jednodniówka / Agudat Hanoar Haiwri „Akiba’ w Kaliszu ; [red. odp. E. Wajs]. – Kalisz, 27.V.**1934** (Kalisz, Piłsudskiego 6 : Druk. „Pospieszna” J. Szczeciński). – 8 s. ; 25 cm – Opis wg nagł. – Jęz. pol.

Jednodniówka „Wizo” / [red. odp. F. Zimmerowa]. – Kalisz : Stow. Kobiet Żyd. „Wizo”, 19 stycznia **1935** (Kalisz, Piłsudskiego 6 : Druk. Pospieszna, J. Szczeciński). – 15 s. : il. ; 25 cm.

Tyt. okł.: Jednodniówka wydana z okazji otwarcia Bazaru Palestyńskiego /Wizo. – 1000 egz. – Jęz. pol.

Jednodniówka Żyd. Klubu Gimn.-Sport. w Kaliszu / [red. Klinger]. – Kalisz : Ż.K.G.S., sierpień 1926 (Kalisz : Druk. Pospieszna J. Szczeciński). – 8 s. ; 35 cm. – Opis wg nagł. –

Robotnik kaliski : organ Okręgowego Komitetu Robotniczego P.P.S. w Kaliszu : jednodniówka / [red. J. Rutkowski]. – Kalisz : Okręgowy Komitet P.P.S., 1 maja 1930 (Kalisz : [J.] Szczeciński). – 8 s. ; 35 cm.

Dokumenty życia społecznego

Jubileusz cechu czeladzi ciesielskich w Kaliszu. – Kalisz, druk J. Szczecińskiego, br. roku. – [4] s. ; 8°

Przepisy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 14.5.1929 r. w sprawie użycia broni... – Kalisz : nakł. Policji Państw. w Kaliszu, [1929] (Kalisz : Druk. Posp. J. Szczeciński).

[Spis abonentów telefonicznych m. Kalisza na r. 1929]. – Kalisz : nakł. Drukarni Pospiesznej J. Szczeciński, 1929. – Wydanie do 1 lipca.

Spis alfabetyczny ulic i nieruchomości położonych na terenie m. Kalisza. – Kalisz : nakładem Magistratu m. Kalisza, 1931 (Drukarnia pospieszna J. Szczeciński, Kalisz, Piłsudskiego Nr 6). – 47 s. ; 35 cm

Sprawozdanie Towarzystwa Kredytowego Spółdzielczego, spółdzielnia z ograniczoną odpowiedzialnością w Kaliszu za 1927 rok. Kalisz, wojew. Łódzkie. – Kalisz : [b.w., 1929] (Drukarnia pospieszna J. Szczeciński). – 16, 16 s. ; 27,7x21,7 cm – Druk polsko-żydowski

Statut Cechu Piekarzy w Kaliszu . – [Kalisz : Cech Piekarzy, 1930] (Kalisz : Drukarnia pospieszna Szczeciński). – 32 s. ; 17 cm

Statut o zaopatrzeniu emerytalnem pracowników miejskich miasta Kalisza i ich rodzin. – [Kalisz : Magistrat, 1933] (Kalisz : Drukarnia Pospieszna J. Szczeciński, Piłsudskiego 6). – 30 s. ; 21,3 cm

Statut Spółki Akcyjnej pod firmą: Wilhelm i Hugo Bracia Müller Merceryzownia, Bielarnia, Farbiarnia, Wykończalnia i Tkalnia w Kaliszu Spółka Akcyjna. – Kalisz : [b.w., 1928] (Kalisz, Piłsudskiego 8, : Drukarnia pospieszna Szczeciński). – 11, [1] s. ; 16,5x12 cm

Zaproszenie. Związek Strzelecki w Opatówku ma zaszczyt prosić W.P. ... na Zabawę Taneczną, która odbędzie się w dniu 31/XII.32. o godz. 19 w Sali Domu Ludowego / Zarząd. – [Opatówek : Związek Strzelecki w Opatówku, 1932] (Druk. posp. Szczeciński, Kalisz). – [1] k. ; 18,9x11,3 cm, po złoż. 7,8x11,3 cm

Plakaty

Pierwszy Wielki Raut Jesienny zorganizowany przez sekcję piłki nożnej Żydowskiego Klubu Sportowego Hakoah w Kaliszu = Autumn Party organized by Jewish Sport Club Hakoah in Kalisz

Drukarnia „pospieszna” Szczeciński w Kaliszu, b.r.

Język polski, żydowski; 77,5 x 53,5 cm

Żydowskie Towarzystwo Wioślarskie w Kaliszu zawiadamia o swoim powstaniu w mieście i zaprasza na odczyt zbiorowy pt. Fizyczne odrodzenie żydostwa = Appeal for support for founding of the Jewish Rowing Club in Kalisz

Drukarnia „pospieszna” Szczeciński w Kaliszu, b.r.

Język polski, żydowski; 58 x 86 cm

Wycieczka do lasu Winiarskiego zorganizowana przez Kaliski Żydowski Klub Gimnastyczno-Sportowy = Excursion to Winiarski Forest organized by the Jewish Sport Club in Kalisz

Drukarnia „pospieszna” Szczeciński w Kaliszu, b.r.

Język polski, żydowski; 57 x 39 cm

Sport a Żydzi. Odczyt dr. P. Klingera, przewodniczącego Żydowskiego Klubu Gimnastyczno-Sportowego w Kaliszu = Sport and the Jews. Lecture by Dr. P. Klinger in Kalisz

Drukarnia „pospieszna” Szczeciński w Kaliszu, b.r.

Język polski, żydowski; 58 x 86,5 cm

DRUKARNIA POSPIESZNA JAKUBA SZCZECIŃSKIEGO JAKO PRZYKŁAD ZAKŁADU TYPOGRAFICZNEGO MNIEJSZOŚCI ŻYDOWSKIEJ W MIĘDZYWOJENNYM KALISZU

STRESZCZENIE

Artykuł przybliży postać Jakuba Szczecińskiego oraz jego zakład – Drukarnię Pospieszna, działającą w Kaliszu w latach 1912-1914 i 1917-1939 oraz omawia jego produkcję wydawniczą. Ukazuje w ten sposób jeden z ciekawszych zakładów typograficznych tego wielkopolskiego miasta, przedstawiając działalność drukarni oraz jej znaczenie zarówno dla żydowskiej, jak i polskiej społeczności Kalisza. Dorobek wydawniczy drukarni Szczecińskiego we wszystkich jego aspektach (produkcja dziełowa i czasopiśmiennicza, a także szeroko pojęte dokumenty życia społecznego) jest przykładem współpracy przedstawicieli różnych narodowości, cechującej wielonarodową społeczność miasta nad Prosną.

SŁOWA KLUCZOWE

Jakub Szczeciński, Kalisz, drukarstwo, Żydzi

JAKUB SZCZECIŃSKI'S EXPRESS PRINTSHOP AS AN EXAMPLE
OF THE JEWISH MINORITY TYPOGRAPHIC COMPANY IN INTERWAR
KALISZ

ABSTRACT

The article introduces the person of Jakub Szczeciński and his company - Drukarnia Pospieszna (Express Printshop), operating in Kalisz in 1912-1914 and 1917-1939, and discusses his publishing production. Thus, it shows one of the most interesting typographic companies of Kalisz, presenting the activities of the printing house and its importance for both the Jewish and Polish communities of the city. The publishing output of Szczeciński's company in all its aspects (book and periodical production, as well as broadly defined documents of social life) is an example of cooperation of representatives of various nationalities, characteristic of the multinational community of Kalisz.

KEYWORDS

Jakub Szczeciński, Kalisz, printing, Jews